

УДК 343.1

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу,

криміналістики та експертології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРУ СКЛАДУ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ ЯК ВАЖЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Критерієм розподілу злочинних угруповань може виступати характер складу їх учасників. За цим критерієм науковці виділяють такі види злочинних угруповань: 1) підлітково-молодіжні; 2) традиційні «злочинські»; 3) ситуативно-кримінальні; 4) «нові» кримінальні; 5) «білокомірцеві»; 6) змішані [1, с. 141].

Першим видом виступають підлітково-молодіжні угруповання. Їх основною ознакою виступає вік більшої частини - не повинен перевищувати 18 років, принаймні трьох четвертих їх учасників. Організатор злочинного угруповання може бути і

старшого віку. У літературі підкреслювалося, що діяльність неформальних груп молоді часом потрапляє під пильну увагу «авторитетів» злочинного середовища, рецидивістів, які придивляються до найбільш зухвалих, таких, що не раз чинили правопорушення, членів таких груп із тим, щоб втягнути їх у злочинну діяльність, констатувалася наявність у деяких подібних групах свого «статуту», запозиченого з кримінального середовища, існування жорсткої ієрархії взаємостосунків, лідера, напряду пов'язаного зі злочинним світом [2, с. 44]. Входження невеликої кількості підлітків до злочинного угруповання не надає останньому характеру підлітково-молодіжного, воно лишається в межах того виду, до якого належить за більшістю складу його учасників.

Підлітково-молодіжні угруповання досліджувалися багатьма вченими [3; 4; 5; 6]. У літературі відзначалася значна зацікавленість організованих злочинних угруповань у залученні до власної злочинної діяльності саме підлітків. Зокрема, наприклад, наводилися дані про те, що у Москві у 1989 р. кожен п'ятий рекетир був у віці до вісімнадцяти років [2, с. 15], вплив організованої злочинності на розвиток молодіжних угруповань бандитської спрямованості [3, с. 35], використання неповнолітніх як активних учасників злочину, оскільки є підстави вважати, що їм «нічого не буде», що врешті-решт підтверджується прикладами з практики [4, с. 24], наводилася думка американських кримінологів про те, що підліткові банди є одним із джерел організованої злочинності [5, с. 48], констатувалося виявлення криміногенних молодіжних угруповань майже у всіх регіонах [4, с. 23].

Другим видом злочинних угруповань у межах їх класифікації за характером складу учасників виступають традиційні «злочодійські» угруповання. Вони певною мірою досліджувалися О. І. Гуровим з боку проблематики професійної злочодійської злочинності. Стосовно терміна «злочодійські» слід зробити застереження, що маються на увазі лише ті угруповання, що очолюються так званими «злочодіями в законі» або наближеними до них «авторитетами» чи іншими подібного типу лідерами злочинного середовища. Для цих угруповань властивим є дотримання неформальних норм, що своєрідно регламентують злочинний спосіб життя. Таким чином, можна зробити висновок, що примітною ознакою традиційних «злочодійських» угруповань є їх організація «злочодіями в законі» або наближеними до них «авторитетами» чи іншими лідерами злочинного середовища, домінування у їх складі осіб, які поділяють систему ціннісних орієнтацій та ідеологічних установок професійного злочинного світу [3, с. 36].

Третім видом таких злочинних угруповань можна назвати ситуативно-кримінальні угруповання. Специфічною ознакою цих злочинних угруповань являється те, що вони складаються з осіб, які за певних умов стали на шлях злочинної діяльності, бо не знайшли застосування своїх можливостей та реалізацію амбіцій у правовірних видах діяльності.

Четвертим видом цих угруповань є так звані «нові» кримінальні угруповання. Вони характеризуються певною структурною близькістю до «зłodійських» угруповань, фактично їх учасники теж є професійними злочинцями, але учасники «нових» кримінальних угруповань не мають досвіду перебування в місцях позбавлення волі, інколи з неприхованим презирством ставляться до звичаїв та норм традиційної злочинної субкультури та не визнають цих норм та установок, визнаючи лише силу грошей та фізичного насильства. Таким чином, можна зробити висновок, що відмітною ознакою «нових» кримінальних угруповань є їх організація та домінування у їх складі осіб, які дотримуються загалом кримінальних світоглядних позицій та не обмежують власної свободи вибору способів злочинної діяльності будь-якими факторами за винятком грошових стимулів та загрози фізичного насильства.

П'ятим видом злочинних угруповань при їх класифікації за характером складу учасників виступають «білокомірцеві» угруповання. Ці угруповання є ідентичними до своїх зарубіжних аналогів, їх учасниками вчиняються переважно економічні або посадові злочини. «Білокомірцева» злочинність досліджувалася такими іноземними вченими, як Е. Сатерленд, В. Фокс [7], М. Леві [8], Дж. Веллс [9] та іншими. Концепція «білокомірцевої» злочинності була запропонована Е. Сатерлендом, який в результаті аналізу дійшов висновку, що злочини, вчинювані так званими «верхами суспільства», багатократно перевищують за своєю суспільною небезпекою та за розмірами матеріальної шкоди традиційну злочинність. Створюється хибне враження про те, що злочинна поведінка не є характерною для представників середніх та вищих прошарків суспільства, до яких Е. Сатерленд відносив респектабельних осіб, які займають високе становище у сферах бізнесу та політики [7, с. 201].

У літературі вважається, що злочинність «білих комірців» часто набуває форму фінансових махінацій корпорацій, маніпуляцій із біржовими паперами, хабарництва в середовищі посадових осіб, «винагородження» за надання вигідних контрактів або імунітетів, нечесних комерційних угод та кредитних операцій, неправдивих банкрутств та іншої подібної «діяльності» [7, с. 202], тобто, поняття «білокомірцевої»

злочинності поширене на протиправні дії посадових осіб, уповноважених на виконання державних функцій та відображає домінування у їх складі посадових осіб суб'єктів господарювання незалежно від форми їх власності та державних установ і організацій.

Шостим видом у класифікації злочинних угруповань є змішані угруповання. Помітною ознакою таких угруповань є те, що вони у своєму складі можуть поєднувати різних осіб, незалежно від їхніх персональних особливостей, тобто, властиві учасникам попередніх типів угруповань. У таких угрупованнях може бути поєднане те, що взагалі, як інколи здається, неможливо поєднати – далекі від злочинного світу представники бізнесу тісно співпрацюють із брутальними професійними злочинцями, використовуючи час від часу також і випадкових осіб.

Отже, класифікація організованих злочинних угруповань має неоціненне практичне значення. Віднесення виявленого злочинного угруповання до певного виду за кримінально-правовими ознаками дозволить організувати цілеспрямоване документування його злочинної діяльності з використанням методик, зорієнтованих на найбільш повне збирання та процесуальне закріплення доказів учинення кримінальних правопорушень саме встановленим видом злочинного угруповання; віднесення виявленого злочинного угруповання до певного виду за характером складу учасників, етнічною структурою та характером його виникнення дозволить належним чином організувати роботу правоохоронних органів стосовно документування злочинної діяльності цього угруповання оперативними підрозділами на які покладено виконання письмових доручень слідчих та проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Список бібліографічних посилань

1. Корж В. П. Організована злочинність: кримінально-правові проблеми // Проблеми методології сучасного правознавства : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 квіт. 1996 р.). Київ, 1996. С. 140–142.
2. Овчинский В. С. Нетрадиционные группы молодежи. *Социальная законность*. 1988. № 4. С. 43–44.
3. Гуров А. И. От эмоций к фактам (взгляд на проблему организованной преступности). *Социальная законность*. 1988. № 10. С. 33–36.
4. Подольная Н. А. Доказывание по делам о преступлениях организованной группы. *Советская юстиция*. 1990. № 2. С. 23–24.
5. Картавцев В., Савченко Д. Організована злочинність у США (за матеріалами досліджень американських кримінологів). *Радянське право*. 1990. № 6. С. 48–52.

6. Овчинский В. С. Подростковая преступность в Москве. *Советская юстиция*. 1990. № 17. С. 14–15.

7. Фокс В. Введение в криминологию : монография / пер. с англ. М. : Прогресс, 1985. 312 с.

8. Levi M. White-collar crime: the British scene. *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*. 1993. Vol. 525. Pp. 71–82.

9. Wells J. T. Accountancy and White-collar crime. *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*. 1993. Vol. 525. Pp. 83–94.

Одержано 22.04.2021